

MALKO BEDEINKATÚAK.¹

Milla ta zazpireun eta berrogeitamaseigarren urteko negua zan.

Gaba illuna zegoen; zeru guztia odei beltz ikaragarriz estaldua; noizik beñ, chimisten bat azaltzen zan, eta baso-tarteak argi urdiñez distiatzen zituen, gero len baño illunago lagatzeko.

Pagadi zabal ederrez inguratua, mendi-muño baten gañean zegoen Ezkurrua, baserri-eche galanta. Sukaldean, suaren inguruan bertako famili dena ageri zan.

Zizelluan ešeririk, belaunean iru bat urteko aurcho bat zuela, zegoen Joane, baserri artako burua, larogei urte munduan igarota, Gipuzkoa-ko mugaz kanpora atera gabe. Aurchoa belaunean dantzatzen zuen bitartean, kantatzen zituen gogotik gaztetandik zekizkien Euskalkanta zarrak. Aurrez-aurre, sukaldearen erdian aritzenbor lodiyak egiten zuten sugar gozoaz beste aldetik, arkitzen zan Madalen, Joaneren emaztea, eta ura bezela ere aur bat beziñ biotz garbikoa. Seaskacho batean zegoen aingeru zoragarri bati loarreragiten zion, bigunki kantatuaz:

Nere maitea lo ta lo,
Zuk orain eta ni gero,
Egingo degu gozoro....

Bost seme ta bi alaba izan zituen Joanek, eta beretatik bizi ziran iru seme ta alaba bat. Au, Granada zeritzayon azpiko-aldean errekarren ondo-ondoan zegoen baserri zabalera ezkondua: semeetatik, zarraren echera ezkondua, eta beste biak, oraindik ezkongayak; oek ere, aitarekin eta anaya zarrenarekin bizi ziran beren jaiotechean.

Len esan degun gaubean, iru anayak ari ziran lanean: Pachi, zarre-

(1) Leyenda premiada con *un ramo de laurel de plata* en los Juegos florales euskaros celebrados en San Sebastian en 1887. (Véase página 28.)

na, abarkak moldatzen beretzat; Anton ta Iñaziyo (ala izendatzen ziran beste biak), nekazariyaren echean beti gertatzen diran beargayetan.

Mari-Jošepa, Pachiren emaztea, afari-legea moldatzen ari zan, talo me guri-guriyak erreaz, bere seme Jose Manuel zortzi bat urteko mutillchoak gaztañak erretzen zeuden danboliñari eragiten zion bitartean.

Ikusgarria zan famili artako batasuna, ango bizitza paketsua. Zárrak bear bezela maitatu eta errespetatuak, gaztéak, ayek agintzen zuten guztia egiteko prest. ¡Keak ongi belztuak zeukazkien sukalde-artako parétak, baña ez beste askoren gela apañak bezela, pakerikezak eta gorrotoak itsustúak!

Illundu zanetik ezagun zuen gau ark, izugarria izan bear zuela. Ala agertzen zuten mendi-gañ guzietan biltzen ziran odei beltzak, eta noizik beiñ batetik bestera, ariñ agertu ta ezkututzen ziran chimistak, ondoren turmoyak mendi-tarte guztietako oyarzunak¹ esnatzten zituztela, eta beren itzera bildurgarriyan, ziotela: «emen dator ekaitza, emen dator.»

Illunabarretik bi ordu baño len, asi ziran lenbiziko aize bunbadak: geroago ta indar geiago artzenzuten: arboladar igarrak, aizeak mugiturik, elkar jotzean, abarrots aundiak ateratzen zituzten: aizeák beren artean, egiten zituen oyu, chilio ta garrasiak, baziruditen mintsuen deadárrak: euria asi zan, eta lurra jotzean, zekarkien indarrarekin, esan zitekean goitik bera arri aundiak botatzen zirala; eta chilio ta garrasi, oyu ta deadar oen artean, aditzen zan turmoi bat, eta gero beste bat, eta geiago eta geiago, agertu nai bazuen bezela, bere burrundarots dardargarria bakarrik bear zala an, bere goitanditasun² ikaragarrian aditu zediñ ekaitzaren musika.

Ezkurrua-ko sukál-ateák, naiz aundi eta lodia izan, etzuen indarrik alako ekaitza zebillenean mugigabe egoteko, eta danbateko aundiak ateratzen zituen.

—Gau charra degu—esan zuen Joanek—ezta aspaldietan izan onlakorik. Gogoratzen zait joan dan urtean bazter oetan izandu zan lurikara.³ ¡Ura bai zala gauza! Azpitik norbaitek mugitzen bazuen bezala, lur guzia dantzán, eta lurrarekin batean, echéak, basóak, mendiak,

(1) Oyarzuna=El eco.

(2) Goitanditasun=Sublimidad.

(3) 1755-garren urtean, lur-ikara bat sentitu zan Gipuzkoan.

dena.... Etziñaten zuek ere alayenak, baña ni ere ez. Eskerrak laster bukatu zanari. Bestela ez dakit zer gertatuko ote zan....

Ontan su-bazterrean etzinta zegoen zakurra, jaiki zan, eta asi zan lenbizi ate-aldera urbiltzen; ateraño irichi zanean zaukaz asi zan.

—¿Zér ote du gure zakurrak?—esan zuen Joanek.

—Ekaitzaren abarrotzak sentituko ditu—eranzun zion Pachik—eta orregatik zauk egingo du.

—Ez—esan zion Joanek—ekaitzagatik ezta ori mugitzen. Norbait da or, eche-inguruan.

—Eztu chit giro ibiltzeko, dana dala—esan zuen Madalen-ek.—Etumeta-ko Martiñ izagun da, bada gaur Ayara joana zan.

Ezta ura—esan zuen Antonek,—ura illunabarrarekin batean eche-
ra joa da. Gañera gure zakurrak Martiñ ezagutzen du, eta aren pau-
soak ez dute mugitu.

—Aguro jakingo degu zér dala—esan zuen Iñaziyok, eta bere la-
nari laga, eta bazijoan begiratzera, sukaldeko atea kanpoko-alde-
tik norbaitek gogorki jo zuenean.

Ongi etorri dala Jaungoikoak ordu onetan gure echera dakarrena
—esan zuen Joanek,—Iñaziyok atea irikitzearekin batean; eta «Gabon»
esanaz, sartu zan sukaldean, alde guztietatik ura zeriola, arpegi illun
ta bekosko illunagoko gizon bat, bere bizar luze erdizuritua eta bere
jazkera ikustean, erdalduna zirudiena, baña aopean esan zituen euske-
razko bi edo iru itzetan ezagun zuena nongoa zan.

Guztiak toki egin zioten su-ondora alderatzeko, eta Joanek esan
zion:

—Bustia zatoz: jantzi legorren premia dezu, eta obe dezula uste
det lenbaitlen aldatu.

—¡Bai!—esan zuen Madalen-ek, eta seaskari eragiteari utzita joan
zan erroa legorren ematera etor-berriari.

Bitartean, Joanek eta Pachik egin ziozkaten galdeera batzuek,
baña «bai» edo «ez» besterik etzuen eranzun. Pensatu zuen Joanek,
nekatua egongo zala, eta pakean utzi zion.

Aldatuta etorri zanean, afariya prest zegoen, eta esan zioten ešer-
tzeko Joaneren ondoan. Ešeri zan, eta guztiak elkarrekin afaldu zuten.

Bukatzean, Joanek, oitura zarrari jarraituaz, Errosariyo Santua
errezatu zuen; etzuten jakiñ, kanpotarrak eranzun zuen edo ez. Añ
zegoen illuna, iñilla eta beregandua, ezik iñork eziñ asmatu zezakean
zér egiten zuen.

Errosariyoa errezatu zutenean, oiera ziran guztiak, eta arrotza ere bai, echeko gelarik onenean.

Goizean jaiki zanean, bezperan beziñ illuna arkitu zuten, eta emakumeak, zerbait izaturik, Joaneri esan zioten:

—Eztakigu zēñ sartu zaigun echean. Bildur izatekoa da bear ez dan gauzaren bat egingo ote duen.

—Dana dala—eranzun zien Joanek—guk lagundu zayogun, eta gauza charrik etzaigu gertatuko. ¿Ez-algera aski echean geran lau gi-zonezkóak, zerbait egin nai balu ere ez uzteko?

Emakuméak išilldu ziran au aditzean, baña gizon arrotz arenganako zuten bildurrik, etzuten galdu.

Orrela igaro zuten urrengo eguna, kanpotar arekiñ itz asko egin gabe. Egun artan guzian ere, ekaitzak segitu zuen, baña lenagoko gaubean baño zerbait indar guchiagorekin. Beti, ere, begiratzen zuen, bere bideari jarraitu nai bazion bezela, gizon arrotz ark, baña ekaitzak oraindik zeukan indarra ikustean, echean gelditzen zan.

Urrengo goizerako, aizea paketu zan, eguraldia bigundu, eta bere soñeko legortua jantzirik, atera zan Ezkurruatik kanpotar ura. Egun guzian etzuten bere berririk izan; zekitena zan Errezill-alderako bidea artu zuela. Baña batere uste etzutela, illunabarrarekin batean aurkeztu zitzaizoten sukaldean, gau artako ostatu-billa.

II.

Berriz ere atera zan urrengo goizean, ata berriz ere inguratu zan Ezkurrua-ra arratserako.

Baserri artakóak, gertatzen zanarekin arriturik zeuden.

Beti, ere, emakuméak aitatzen zuten gaizkilleren bat ote zan kontua, baña beti išilarazten zituen Joanek bere karidadezko itzakin.

Egun batzuek modu onetan igarorik, arrats batean etzan agertu lengoetan bezela.

—Zér gertatu ote zayo?—esaten zuten.

Eta bakoitzak gauza bat zion.

Baña bigaramonean, Antonek Alzola-ra joan bearra izanik ola-jau-nari ikatzik bear ote zuen galdetzera, pagadi ichi batean ikusi zuen kanpotarra arbola baten sustrai-gañetan ešeririk, esku artean burua zuela.

Kontatu zuen echean ikusi zuena, eta Joanek esan zuen:

—Gizon doakaberen bat da ori, ta al-dan errukirik aundienarekin egin bear zayo guztia.

Negu guztia igaro zuen gizon arrotz ark, Urdanetatik Errezill bitartean dauden basoetan, baserri batera edo bestera biltzen zala gauberako.

Izenen batekin ezagutu bear, eta inguru aetako jende guztiak deitzen zioten *basotarra*.

Udaberriak, choriz ta lorez, kantuz ta likurtaz, ostoz ta kabiz bazter guztiak bete zituenean, neguan zelayetara eta itsas-aldera jechitako artaldeak itzuli ziran mendi-aldats aetara.

Etumeta-aldeko zelayak, ikusgarriak agertzen ziran. Lore pollitez estalduak, beren gañean bazkatzen artalde ederrak zebiltzala.

Etumetan bazan mutill gaztecho bat, Ezkurruako Iñazioren adiskide aundia. Egunoro, artaldea salechera biltzen zuanean, echerakoan irrintz-ujuju alayak egiñaz joateko oitura zuen. Jendeak zion etzala an inguruetan bera beziñ irrintzilari onik ezagutzen. Onen irrintziak aserratzen zuten *basotarra*, batez ere, geyenean egon oi zan bezela, oyanen batean bakar-bakarrik zegoanean.

Esan zioten Etumeta-ko artzai ari, obe zuela ez geyago irrintzik egin, gauza charren bat gertatu etzekion, eta galdetu zuen:

—¿Zér gertatzen da bada?

—Basotarra aserratu dek ire ujujuakin—esan zion lagun batek.

—¿Zér gaitz egin diot nik?

Iñork etzion ezer eranzun.

Andik aurrera etzan illunabarretan aditzen mendarte ayetan len bezelako irrintz alairik.

Etorri zan San Isidro eguna, Erdoizta-ko patroyaren festa, eta illunabarrean echerakoan, *basotarraren* kontua etzekiten asko irrintzika joan ziran beren baserriyeta.

Ala bear ta irrintzi oetako bat aditzean, arkitu zan *basotarra* Etumetako artzayarekin, eta esan zion itzera baño marrua obeto zirudien bozarekin: ¿Iñilduko al-aiz, irrintzirik egin gabe?

Artzaya izuturik joan zan egiñalean echera: erreKaren murmur soñularia, ere, iruditzen zitzaion atzetik segika zetorren *basotarraren* oñ-otsa.

Egun artatik Abuztuaren azkena bitartekoak, etziran lengoak beziñ alayak Etumeta-ko artzayarentzat izan.

KARMELO ECHEGARAY-KOAK.

(Bukatuko da.)

MALKO BEDEINKATÚAK.¹

III.

¡Au da egunaren zoragarria! Abuztuaren ogeitabederatzia, San Juan-i martiriyoa eman zioten eguna, San Juan-chiki mendi oetan esaten zayona.

Goiz-goizetik, egun-sentiko argi gozo larrosatua baño len asi dira irrintziak, kantuak, pozezko alayuak, Ayatik asi eta Errezilla, Aizarnatik Asteasu-ra.

Erniyo ez da ageri: lañoa oraindik trinkoa da: azpiyan entzuten da errekoaren pill-pill gozoa: baserri denetatik ateratzen da jendea, jai-egunetako soñik onenak jantzirik.

¡Orra non dan eguzkia! Garo-tartean inz-tantóak dizdiz egiten dute: lañoa metzen dijoa, eta bera eta bera, erreka-bazterrai eta mendarte zokonai itsasten zayela.

Erniyo-aldera badijoaz jendeak Errezilltik eta Aizarnatik, eta Asteasutik eta Ayatik, eta bidea dagoen toki guztietatik.

Eta jende-talde oetako batean ageri da *basotarra*.

—¿Zér ote du?—galdetzen zuten ezagutzen zutenak.—Ori, añ bakartasunaren zalea, beti jendea dagoen tokietatik igesi dabillena, gaur onera, beste gañerakoak datozen tokira, etortzeko.

—Betiko bakartasunaz aspertua egongo da, esaten zuen beste batek.

Eta oek onela ari ziran bitartean, jendea bazijoan gora ta gora Ernioronz, eta jende-talde oyetako batean *basotarra* ere bai.

Goiztarrénak Ernioko Gurutzera igo dira: beren otoiiza egin ta

(1) Leyenda premiada con *un ramo de laurel de plata* en los Juegos florales euskaros celebrados en San Sebastian en 1887. (Véase página 22.)

badatoz. Badijoaz ondoren besteak, eta besteak, eta geiago. Errezillko bidechigorak eztu urte guztian ainbeste jende sentitu bere gañean. Orainchen dijoa gora *basotarra* ere. Isillik dijoa: bekokiya, beti beze-la illun darama: begiyak, tristéak. Bera da bakarrik illun dagoena, ainbeste gizon ta emakume, zar eta gazte alairen artean.

Irichi da Gurutzera, eta bere begiyak galdu dute zerbait len zeukaten triste-antza. Begiratu du eskuira ta ezkerrera, eta malkóak isuri ditu Gurutzearen oñean, eta belaunikatu da.

Jaiki da, ta berriz ta berriz begiraten du Ifar-aldera ta Egoara, Sortaldera eta Sartaldera, eta berriz ta berriz ere malkoak darraizkio joraindik malko bat isurtzen alde ayetako jendeak ikusi ez dutenari!

Baña nola ez? Andik ageri danak eta an biyotz batek sentitzen duenak edozeñi malkoak ateratzen diozka.

An azpian, leize-zulo batek oi duen erara begiak bereganonz daramazkiela, Errezill; beste aldetik, Larraul, Asteasu eta beste zenbait erri chiki; arontzago, zillarrezko arraia bat dirudiela, Oria ibaya; beste aldetik, Urola; emen eskuitara, Tolosa, Gipuzkoaren burua ezkututzen duten mendiak; or, ezkerrera, Izarraitz aundia, sartaldeko aizéetatik gordetzen duela Azpeitia, Iraurgi zarra, San Inazio Loyola-koaren jaioterria; an ageri da ere, Urolako ertzean, Gipuzkoako Patroi doagarayaren eche santua; arontzago, mendi galantak, batzuek basoz estaliak, besteak aitz tontor latzak erakutsiaz; ageri dira Aizgorri ta Udalaitz ta Aralar ta beste asko; eta an Ifar-aldean ageri da itsaso zabala, eta bere ertzean Kantauriako itsaso onek muñegiten dien uri guztietan ederrena, Donostia, chorikume bat amaren egopean bezela, Urgull mendiaren azpian bildua. Eta oen guztien gañean, emen ageri da, besoak zabalik, Gurutzea, mundu guztiak ikusi dezan, mendiaren gañean jarria. Besoak zabal dauzka, alde denetara mesedeak zabaltzeko, salbatuaz; orkoak, Nafar-aldetik datorren ekaitzetik; angoak, Bizkai-aldean dabillen izurri charretik: eta itsaso zabalaren gañean dabilzanak, urikal guztietatik.

Basotarraren biotza ere, goratu zan gauz oek ikustean, eta Gurutzeari begiraturik, eta alde denetan, mendiak eta itsasoa ikusirik, esan zuen malko gozoak isuriaz: «A, Jauna, bedeinkatua izan zaitzela beti ta beti; bedeinkatu zaitzatela batez ere, Euskaldunak, bada *zure aunditasunaz oroitarazteko eman dieztetzu lurrean diran bi gauzik andienak: mendiak eta itsasoa.*»¹

(1) Duvoisin.

Jechi zan Iturriotza, ta an ibilli zan egun guzian beste gañerakoakin. Ezagutzen zutenak, zioten: ez dirudi lengoa. Gurutzera igo danean bezela etzegoen oriše jechi danean.

Arratsalde artan, urteoro San Juan chiki egunean oitura zan moduan, Iturriotzen ziran Asteasu-ko, Ayako eta Errezill-ko ñun-ñun-jotzalleak. Jende asko inguratu zan ango ur eder osasuntsua edatera, eta dantzatu ziran auresku bat baño geiago.

Andik Ezkurrua-aldera zijoala *basotarra*, arkitu zan Etumetako artzai gaztearekin, eta otsegin zion.

Bestea bildur zan, baña jende asko izanik egun artan inguruetan, joan zitzaion.

—Barkatu, gaztechoa—esan zion— ez nekien zer egiten nuen zure irrintiak aserratzen nindutenean. Eta orregatik, orain nai nuke bion artean irrintzi sekula baño alayagoak egitea. Eta ala batak eta besteak egin zituzten ujujuak, eraman zituen illunabar-aizeak Bedama-aldera.

IV.

San Juan chiki gauba da. Dena išill dago Ezkurrua-aldean. Bakar-bakarrik aditzen da an azpian ostotartean errekachoaren betiko murmurra.

Illargi beteak zabaltzen ditu bere argi zillarreztuak, eta erreka-bazterrak lañopean daude.

Ezkurruako sukaldean festa aundia da. Denak daude *basotarraren* inguruan ešeririk, eta onek guziaz kontatzen die bere bizitza, modu onetan:

—Ni naiz Motriku-ko baserri batean jayoa, Arno-mendiyan. Chikia nintzalarik ill zitzaidan ama, eta aitak biraldu ninduen morroi, Gaztañeta, itsas agintari famatsuaren echera.

An Motrikun, echean aditzen nituen kontuakin, eta egunoro ikusten nuenarekin, egin zitzaidan itsasora joateko gogoia.

Orañ amabost urte eskatu zuten jendea Aranzazu zeritzan gerra-ontzirako, ta ni izandu nintzan lenbizi prestatu nintzana.

Aitak etzuen nai joaterik, zergatik aguretua zegoen, eta etzuen echean gizonik berari laguntzeko, baña ni, aitaren esanik entzun gabe aita gizagašoa negarrez uzten nuela, joan nintzan.

Itsasoz ibilli nintzan toki askotan; eta alako batean Pasayan geundela, artu nuen berriro aitaren mandatua echera joateko, bada geroago ta zegoela makalagoa.

Ez nion obeditu berriz ere, ta esan nuen: «Ez nago ni agure zarrak eta eriyak zaitzeko.»

Ibilli nintzan urrutiyetan, ontzi batean ta bestean, ta beñ agintari nagusia errespetatu ez nuelako bear bezela, presondegian sartu ninduten, eta andik atera nintzanean, echera biraldu, Getariya-ra zetorren ontzi batean.

Laster igaro nituen Getariya ta nere echea bitartean zeuden bideak, eta echera iristean, ez nuen arkitu pareta zarrak besterik. Galdetu nuen, an auzoko baserri baten, zer gertatu ote zan, eta orduan jakin nuen, nola nere aita nik emantako samintasunakin denboraz len ill zan; nola echera etorri ziran Markiña-ko baserriar batzuek, eta gau batean, nola etzekitela, lastoak su artu, eta eche guztia erre zan.

Orduan ezagutu nuen nere egite charra; eta ero bat bezela mendian bera jechirik, ibilli ta ibilli nintzan, nora ez nekiela, bigaramoneko gaubean ekaitzak baso oetan arrapatu ta emen sartu nintzan arte, legortzeagatik baño geiago bildurragatik, bada aize-chistuak eta turmoyak, eta ekaitzaren ots guziak iruditzen zitzaidan esaten zidatela: «Seme eskergabea; ¿zér egin diozu gurasoari?»

Ala igaro det, beti nere kezka nerekin dedala, emen bizi izan naitzen denbora guztia. Uste nuen nere miña eziñ sendatu zitekeala, zergatik biotza gogortua neukan, malko bat eziñ išuri nuen, eta non sendagaya billatu ez nekien. Munduko goraberak zerbait itzalia zeukaten nere chiki denboran piztu zidaten kristautasuneko sua. Beste norbait alai ikusten banuen, barrenak eziñ eraman zidan: orregatikan aserritzen ninduten Etumeta-ko artzaiaren irrintziak: nere konzienziaren deadarrak iruditzen zitzaizkidan.

Baña gaur goizean, ainbeste jende ikusi or gora dijoala, ta berakin joatea gogoratu zait. Igo naiz Gurutzera, eta ¡o! an ikusi dedanarekin, eta an sentitu dedanarekin, išuri ditut malkoak, *malko bedekatuak*, nere biotza bigundu da, eta iruditu zait aditzen ziran egaztikantuak eta sentitzen ziran surmur guztiak zekartela nere aitaren boza, esanaz: *barkatua zaude, ene seme maitea*. Arrazkero, beste bat naiz.

Aditzaile guztiak zer poztu ziran esan bearrik, ez dago. Edozeñek pensa lezake.

.

Gau artan oyera zijoanean, iriki zuen Joanek gelako leyoa, beti bezela zerura begiratzeko.

Illargia zegoen Zeru-urdiñean, izarrez koroatua.

An bean, laño churiska.

Basoetan etzan ezer entzuten: bakar-bakarrik errekachoa zijoan bera ta bera, betiko soñuarekin.

KARMELO ECHEGARAY-KOAK.

EUSKAROS ILUSTRES.

D. JOSÉ GARDOQUI.

Hijo de Bilbao, D. José Gardoqui sentó plaza de guardia marina en 12 de Enero de 1775: la juventud que se dedicaba á la Marina tenia en aquellos tiempos campo en que distinguirse en provechosas navegaciones, ó evoluciones de grandes escuadras, ó en expediciones navales en que dar muestras de su saber y de su valor. Gardoqui navegó á las órdenes de entendidos jefes de escuadra: apénas entrado en la honrosa carrera que abrazara, se halló en la malograda expedicion de Argel á las órdenes del general conde de O'Reilly, distinguiéndose por su decision y por su ardor en el servicio; hizo parte de la expedicion á la costa del Brasil á las órdenes del general Ceballos, y asistió al ataque y toma de la isla de Santa Catalina.

Embarcóse en la escuadra que en 1779 salió de Cádiz á las órdenes del general Córdoba en combinacion de la escuadra francesa, formando las dos reunidas un total de sesenta y ocho navíos, que penetraron en la Mancha sin hallar resistencia, campaña que no dió más resultado que el apresamiento del navío inglés *Ardent*, de 64 cañones.

Ascendió Gardoqui á teniente de fragata en 16 de Setiembre de 1781, y se halló en el combate que en la desembocadura del estrecho de Gibraltar tuvo en 1782 el general D. Luis de Córdoba con el almirante Howe. Ascendió á teniente de navío en 1784; navegó á las órdenes de D. Antonio de Córdoba por los años de 1785 y 1788 en